

ЛЮДИНОМІРНІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ І ТЕХНІКИ

УДК 167/168+141.319.8

© Михайло Марчук
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича

© Ігор Скакун
Буковинський державний
медичний університет (м. Чернівці)

КОНСТАНТИ ЛЮДИНОМІРНОСТІ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

У контексті проблеми антропоцентризму досліджуються провідні константи людиномірності наукового знання та їх евристичне значення в історичній реконструкції динаміки парадигм, якісних змін, які відбувались у процесі послідовної зміни типів наукової раціональності. З'ясовано, що стосовно людиномірності наукового знання головними константами є суб'єкт-об'єктна когерентність, соціокультурна зумовленість, а також аксіологічна релевантність, які на кожному з історичних етапів еволюції науки як особливого виду діяльності, соціокультурного феномену та компоненти аксіосфери детермінують її когнітивний потенціал, але при цьому та чи та константа дістає пріоритетне значення, чим і визначаються специфічні риси класичної, неklasичної та постнеklasичної науки. Ключові слова: антропологізація, антропоцентризм, епістемологія, константи людиномірності, людина, методологія, наука, наукова картина світу, об'єкт, суб'єкт, філософія науки.

Актуальність аналізу структури і функцій антропоцентристської світоглядної настанови у сфері наукового пізнання зумовлена самою логікою розвитку науки, яка на кожному з історичних етапів еволюції демонструє свою людиномірність, актуалізуючи кожного разу нові, приховані раніше можливості, що лише підтверджує справедливість і надзвичайну живучість ідеї, чітко сформульованої ще в античну добу софістом Протагором: «Людина – міра всіх речей». Зрозуміло, що смисл її по-різному трактували в різні часи, але сьогодні наука не стільки прагне бути «об'єктивною» в традиційному розумінні змісту цієї фундаментальної гносеологічної категорії, що спонукає відволікатися від усього, що йде від людини-суб'єкта, скільки намагається розкрити смисложиттєво-ціннісні параметри пізнаваного, абстрагування від яких дає спотворену картину дійсності, де реальна дія людського чинника, підсилена науково-технічними досягненнями, не враховується, що власне й породжує глобальну проблему виживання людства.

Говорячи про людиномірність як істотну характеристику науково-пізнавальної діяльності, важливо, по-перше, з'ясувати суть антропологічного підходу в осмисленні цієї ключової сфери інтелектуальної культури, по-друге, здійснити раціональну реконструкцію процесів актуалізації притаманного йому концептуального та методологічного потенціалу в процесі динамічного розвитку науки. У першому випадку йдеться про феномен антропологізації нашого раціонального знання про світ і місце в ньому людини, який на кожному з етапів історичного розвитку науки явно чи неявно визначав особливості теоретичного мислення, що прийшло на зміну міфологічним антропоморфним уявленням. У другому випадку маються на увазі певні закономірності трансформації цього феномену в процесі розвитку науки, зміни парадигм і типів наукової раціональності. Зрозуміло, що саме поняття «закономірність» указує на існування чогось інваріантного, стійкого, повторюваного, в основі чого лежать певні незмінні величини (константи), які лише по-різному виявляють себе в різних умовах.

У дослідженні цієї теми окремої уваги заслуговують праці класиків світової філософської думки, в яких завжди можна відшукати антропологічні настанови, які прямо чи опосередковано сприяли утвердженню людиноцентризму. Суть і світоглядні смисли антропоцентризму розкривали П.Гуревич, М.Каган, М.Попович, І.Фролов; його можливості в структурі новітнього гуманістичного світогляду – І.Борзенко, В.Кувакін, А.Кудишина, В.Пазенок; особливості теоретичного та методологічного потенціалу концепції – М.Гарнцев, П.Гайденко, М.Ожеван, Б.Починок; історичні трансформації в процесі зміни парадигм і типів наукової раціональності – В.Стьопін, В.Льїн, С.Каменєв, В.Кохановський, Т.Лешкевич і багато інших.

Істотний внесок у дослідження зазначеної проблеми зробили представники Київської філософсько-антропологічної школи, які досліджували антропологічні пріоритети філософії як форми духовно-практичного освоєння світу (Є.Андрос, Є.Бистрицький, М.Булатов, В.Загороднюк, В.Звіглянич, В.Іванов, С.Кримський, А.Лой, М.Попович, В.Табачковський, М.Тарасенко, В.Шинкарук, О.Яценко). Серед українських філософів, які в різних контекстах торкалися цієї проблеми, формулюючи власне розуміння

людиномірності знання, варто назвати також І.Бичка, М.Бургіна, В.Горського, Н.Депенчук, Г.Доброва, І.Добронравову, Л.Дротянко, К.Жоля, Г.Заїченка, А.Ішмуратова, В.Кізіму, В.Лук'янця, І.Огородника, Л.Озатовську, В.Окорокова, Б.Парахонського, М.Парнюка, С.Повтореву, В.Ратнікова, В.Рижка, Т.Суходуб, О.Терешкун, В.Чуйка та багатьох інших.

В останні два десятиліття захищено дисертації, так або так суголосні цій проблематиці: Зобова М.Р. Проблема антропоцентризму в сучасній космології та науковому світогляді (Санкт-Петербург, 1993); Романовська Т.Б. Людиномірність і об'єктивність наукового знання (Москва, 1999); Ль'янович К.Б. Антропологічна криза в умовах сучасної техногенної цивілізації (Сімферополь, 2008); Клочков І.В. Наукова культура у вітчизняній філософії другої половини ХХ століття (Київ, 2008); Константинов Д.В. Доповняльність у контексті людиномірності пізнання (Омськ, 2009); Нікішина Т.Г. Проблема людини у парадигмі західного антропоцентризму (Ростов н/Д, 2009). Цікавим є той факт, що найчастіше термін «антропоцентризм» зустрічається у назвах дисертацій з лінгвістичних і лінгвокультурологічних спеціальностей.

На відміну від загальнофілософського дослідження феномену людиномірності наукового знання, виявлення позитивних і негативних аспектів антропологізації пізнавальної діяльності, що знайшло ґрунтовне висвітлення в спеціальній літературі (праці з історії світової філософської думки, роботи засновників філософської антропології, розвідки філософів і методологів науки), проблема констант людиномірності ще й досі залишається відкритою.

Явно чи неявно філософія завжди була антропоцентричною. Навіть онтологічні побудови у кінцевому підсумку мали антропологічне забарвлення. Так, ідеальний світ у Платона, з яким асоціювалось абсолютне знання, через анамнезис (пригадування) був доступний людській душі. Та ж таки людська душа, на думку Ляйбніца, споконвічно містить у собі принципи понять і теорій. Априорні форми знання, за Кантом, є не тільки суб'єктивною реальністю, а й онтологічною категорією. Крім того, видатні філософи, перш ніж конструювати онтологічні схеми, зазвичай писали антропологічні твори.

Давньогрецька культура формувалась як антропоцентрична. Теза софіста Протагора «Людина – міра всіх речей» найкраще виразила цю відмінність. Людина – і центр, і міра. Становлення науки про природу (натурфілософії) відбувалося в процесі подолання міфологічних антропоморфних уявлень. Але водночас вона конституювалась як антропоцентрична. Сократівське «Пізнай самого себе» й інші раціоналістичні гносеологічні судження можуть свідчити на користь епістемологічного антропоцентризму давньогрецької філософії.

Разом із тим, антропоцентризм античної духовної культури можна зрозуміти лише в контексті набагато ширшої космоцентристської світоглядної настанови, так само, як і людиномірність середньовічної теоретичної думки – у контексті теоцентризму. «Якщо культурне ціле Античності, – пише В.Визгін, – можна коротко охарактеризувати як космоцентризм, а Середньовіччя – як теоцентризм, то Новий час відповідно має бути визначений як антропоцентризм. Звісно, подібні моноцентричні формулювання тріадичної диспозиції чи союзу вимагають для свого розкриття конкретного історико-культурного аналізу, що показує, як позначений у них центральний або домінуючий первень пов'язаний з периферичними та визначає їх. Крім того, в історії існують перехідні епохи, в яких реалізується *децентрована* структура такого союзу. Таким є Відродження, коли в якості культурної парадигми існує нестійкий комплекс зазначених основних компонентів, у якому навряд чи можна визначити центральну домінуючу. Розмивання новочасної культурної парадигми, що спостерігається в епоху постмодерну, також указує, очевидно, на її перехідний характер і дозволяє говорити про намічені можливості *нового* антропотеокозмичного союзу» [1. с.176-177].

Подібні погляди зустрічаємо і в Г.Марселя, який, критикуючи антропоцентризм, обґрунтовував переваги децентрованого й поліцентрованого існування. Справді, культивуючи своє гіпертрофоване *Его*, людина починає бачити в ньому та в розгорнутій на його основі технічній могутності першооснову впорядкування світу. В результаті такого розуміння новий антропоцентризм, як з'ясувалося, набагато примітивніший, ніж старий, в якому ще зберігався нерозривний зв'язок із теоцентризмом [див.: 2, с.417]. У сфері наукового пізнання світу, природи, людського життя, суспільства, культури важливо не перебільшувати роль антропоцентристського критерію істинності знання, тому що негативні наслідки такої світоглядної настанови давно вже стали очевидними. Сьогодні варто подумати про відмову від антропоцентристського егоїзму, про зречення від *Его*, про смиренність – не фанатично-релігійну, а ту, що ґрунтується на Розумі. У цьому мудрість сучасної людини, яка поширюється на пізнання, науку і технічний прогрес. Вона невіддільна від осяяння, що виникає в момент істинного розуміння. Смиренність уможливило глибоке усвідомлення небезпеки, пов'язаної з надмірною зосередженістю людини на власному *Я*, на своїй індивідуальності, що підкоряється лише матеріальним впливам. Отже, не йдеться про відмову від антропоцентризму. Це неможливо зробити в силу неминучої людиномірності всього, що ми здатні мислити. Мова йде лише про відмову від абсолютизації цього принципу. Людське розуміння відносне, тому залежне від інших, абсолютних орієнтирів.

Не заглиблюючись у згадану, надзвичайно цікаву та перспективну з методологічного погляду сферу критичного дискурсу щодо проблеми антропоцентризму, зазначимо лише, що, так би мовити, у «чистому» вигляді вона не може бути ні поставлена, ні, тим більш, адекватно розв'язана. Цей феномен, як і сама людина, вельми загадковий і невловимий. Кожного разу він являє себе в іншому контексті, розкриваючи невідомі раніше смисли і закономірності. Саме ця його специфічна риса робить осмислення констант людиномірності наукового знання надзвичайно привабливим і багатообіцяючим. Перефразовуючи відомий вислів Платона з приводу ідеї блага, можемо сказати: якщо не вдається визначити антропоцентризм одним поняттям, спробуємо це зробити за допомогою інших, які розкриють його з різних сторін.

Досліджуючи «тенденцію до антропологізації», Є.Нікітін, зазначає, що вона «пронизує практично всю історію філософії (винятком є хіба що іонійці, та й з ними не все так просто й однозначно). Правда, побачити її буває важко, позаяк у різні періоди часу антропологізація набувала різних форм, а спочатку й зовсім була прихованою. Не в тому розумінні, що автори намагалися приховати її від інших, а в тому, що вона була прихована й від них самих» [4, с.88].

Антропологізація, звісно, ґрунтується на виявленні зв'язків і відношень, які ми можемо назвати закономірними. І саме це дає підстави говорити про існування констант людиномірності. Вже побіжний аналіз переконує в існуванні певної структури антропоцентристського в своїй основі світогляду та конкретно-історичної специфіки її втілення в ідеалах, нормах і принципах, які задають орієнтири та зумовлюють особливості пізнавальної діяльності. Йдеться про стійкі, незмінні характеристики, **константи** взаємодії людини зі світом і розуміння впливу цієї взаємодії на зміст і форму наукового знання.

Т.Нікішина у дисертаційному дослідженні «Проблема людини у парадигмі західного антропоцентризму» [3], спираючись на вже існуючі формулювання (Н.Коломієць, Н.Плужнікова), пропонує своє визначення поняття «антропологічна константа». Обґрунтовуючи нагальну потребу в осмисленні цієї важливої, на її думку, філософської категорії, вона стверджує, що класичні дефініції людини через категорійну пару «сутність – явище» сьогодні виявили свою недостатність, оскільки передбачають однозначність і нормативність цього зв'язку. Насправді ж, як з'ясувалось, у проміжку між цими полюсами розташована велика сфера людського діяльного самовизначення, що й стало змістовою основою поняття антропологічної константи як основної категорії антропоцентризму. Його введення в антропологічний дискурс є передумовою повноцінного аналізу проблеми самоідентифікації людини у парадигмі антропоцентризму.

Справді, важливо виокремити щось універсально та потенційно спільне всім людям, якісь «антропологічні константи», які конкретизували б і опосередковували єдність унікальних явищ і незмінної людської сутності. В Аристотелівській термінології це специфічні видові характеристики людини, які не зводяться ні до нескінченних індивідуальних ознак, ані до родових універсалій.

З погляду Т.Нікішиної, треба розрізнити негативний і позитивний смисл антропологічної константи. Негативною антропологічною константою вона називає непорозуміння між людьми та розмежування між ними внаслідок відмінності норм, якими вони керуються. Цінності, норми, ідеали, маючи загальний характер, усе ж є різними у несхожих між собою суспільствах і культурах. Звідси випливає, що в основу треба класти не чиясь розуміння, а власне самовизначення (вироблене зусиллями власної самосвідомості).

Саме в такому діяльно-суб'єктивному самовизначенні, напевне, й треба шукати антропологічні константи, які повинні стати основою наукового розуміння людини, суспільства, світу. Крім того, що така настанова передбачає звільнення від історично зумовлених інтерпретацій сутності людини, самостійно вироблене самовизначення зорієнтоване на подолання меж за допомогою рефлексії. Річ у тім, що мотиваційна сфера діяльності мінлива, ціннісно функціональна, ситуативна. Закріплення цільового статусу певної ціннісної настанови передбачає, що розвиток системи у кінцевому підсумку має телеологічний характер, а людина в ній оцінюється на відповідність ідеалам і цілям, які й виконують роль антропологічних констант. Це, на думку Т.Нікішиної, приклад однобічності, відхилення антропологічної константи, її релятивізації. Тому центр антропологічної реальності треба шукати не в суспільстві, а в самій людині, в кожній особистості, що прагне самореалізації. При цьому підкреслюється, що найскладнішим параметром особистісної антропологічної константи є збереження її центрованості, що забезпечує адекватну самоідентифікацію за будь-якої ситуації. Саме завдяки введенню поняття «антропологічна константа» сучасна антропоцентристська парадигма стає парадигмою самотрансформації людини, що трактується не субстанціально, а мотиваційно і діяльнісно, як сукупність усіх фізичних, психічних, розумових рухів та імпульсів [див.: 3, с.17].

На нашу думку, таке розуміння смислу поняття «антропологічна константа» має право на існування, проте воно не надто продуктивне в аналізі людиномірності науки, особливо в контексті динаміки її парадигм. Відмова від есенціалістської сторони осмислюваного явища на користь його екзистенціалістського тлумачення, вписуючись у сучасний постмодерністський дискурс, який зазвичай

грішить гіпертрофованим суб'єктивізмом і релятивізмом, надто далеко відходить від актуальної проблематики наукової методології, не готовий пожертвувати усталеними, але постійно вдосконалюваними критеріями об'єктивності знання, навіть у такому неоднозначному питанні, як антропоцентризм і людиномірність еволюції наукових парадигм. У цьому плані більш доречною була б інша концепція констант людиномірності. У контексті проблеми людиномірності науки і наукового знання поняття «константа людиномірності» має надзвичайно важливе значення не лише тому, що дозволяє розкрити суть означеного феномену, а й тому, що воно зумовлює саму можливість адекватно сформулювати проблему і запропонувати конкретні способи її розв'язання.

Провідними антропологічними константами (у повній відповідності з етимологією цього слова) ми пропонуємо вважати постійні, сталі, незмінні характеристики людської сутності, певний антропологічний потенціал, який по-різному виявляється та реалізується в історично мінливому контексті науково-пізнавальної діяльності (класика, некласика, постнекласика).

Стосовно людиномірності наукового знання можна говорити про наявність трьох основних антропологічних констант: 1) суб'єкт-об'єктна когерентність; 2) соціокультурна зумовленість; 3) аксіологічна релевантність.

Суб'єкт-об'єктна когерентність означає, що ці фундаментальні гносеологічні категорії («суб'єкт» і «об'єкт») нерозривні, невіддільні одна від одної, незважаючи на варіативний характер їхньої взаємодії, що породжує нескінченну кількість інтерпретацій і концепцій, включаючи такі крайнощі, як ідея «смерті суб'єкта» у постмодерністській філософії, закономірним доповненням якої став образ «украденого об'єкта» (П. ван ден Хевель) і т.ін. Відмінність історичних типів раціональності зводиться в кінцевому підсумку до специфіки суб'єкт-об'єктної взаємодії та її відображень у філософських і методологічних настановах.

У класичному типі раціональності, де зазначена константа була визначальною, суб'єкт у своєму протиставленні об'єктові намагається пізнати його таким, яким він є сам собою. Раціональне пізнання вважалося більш або менш «точним» відображенням об'єктивної дійсності без будь-якої залежності від суб'єктивної сторони когнітивної взаємодії. По суті суб'єктом була не конкретна людина, представник певної історичної доби і культури свого часу, наділений інтелектуальними, вольовими і чуттєвими потенціями, а трансцендентний (абстрактний) суб'єкт. Механістичне (класичне) природознавство чітко узгоджувалося з означеною формою суб'єкт-об'єктної когерентності.

Все це призвело до того, що антропоцентризм (як уявлення про привілейований статус людини) розвінчувався сам собою як ілюзія. Хоч інші дослідники, навпаки, вважають, що саме у Новий час антропоцентризм набув поширення й утвердження. Річ у тім, що новочасний антропоцентризм істотно відрізняється від попереднього. Головне в ньому – когнітивний (пізнавальний) потенціал суб'єкта, що вперше набув такого важливого значення завдячуючи філософії І.Канта. У цьому зв'язку суб'єкт-об'єктна когерентність (перша константа людиномірності) набуває пріоритетного значення. Настава на пізнання дійсності самої собою (принцип об'єктивності) зберігається, проте вона доповнюється вимогою враховувати, що кінцевий результат пізнавальної діяльності (знання) опосередкований людськими когнітивними можливостями, тому його зміст має вже не тільки об'єктивний, а й суб'єктивний вимір. Отже, ми бачимо, що в умовах цілковитої зосередженості на об'єктивності знання, негативному ставленні до його суб'єктивно-ціннісних аспектів, антропоцентризм являє себе в інших формах. Елімінувати його цілковито неможливо і непотрібно. Та головне в іншому – в тому, що ці тенденції підготували підґрунтя для становлення посткласичної парадигми наукового пізнання та некласичного типу наукової раціональності, в якому суб'єкт-об'єктна когерентність трансформується в ідею соціокультурної зумовленості наукового пізнання.

Соціокультурна зумовленість як одна з констант людиномірності науки так само завжди зумовлювала її розвиток, у тому числі й у класичний період, але була, так би мовити, на другому плані, неявною, прихованою, тому що визначення суб'єкта і об'єкта ще не були проблематичними. На перше місце вона вийшла в процесі зміни класичної парадигми науки некласичною, коли старі світоглядні та методологічні настанови перестали виконувати евристичні функції, вичерпавши свої когнітивні можливості. Нові предметні сфери, що відкрилися перед наукою вимагали переосмислення вихідних понять і категорій. Якщо в контексті класичних підходів суб'єкт займає стосовно об'єкта принципово відсторонену позицію, навіть якщо суб'єктивно він є ціннісно небайдужим йому, то посткласичне розуміння суб'єкт-об'єктної взаємодії принципово інше. Воно не тільки не передбачає такого абстрагування, а й прямо вказує на його неможливість, на невіддільність автора від його наукових інтересів, особливо коли йдеться про суспільно значущі проблеми.

Класичне розуміння суб'єкта було розкритиковане представниками філософії життя, герменевтики й інших антропологічно зорієнтованих напрямів новітньої західної філософії (згадаймо вислів Дільтея про розріджений сік розуму в жилах класично трактованого суб'єкта). Реакцією на гегелівську гносеологію, де суб'єкта пізнання було принесено у жертву системі, зорієнтованій на абсолютне знання, стала також екзистенціалістська «філософія суб'єкта», що захищала безумовну цінність окремого індивіда. Ж.-

П.Сартр критикує не тільки абстрагування від усього суб'єктивного задля досягнення об'єктивності знань, а й іншу крайність – розчинення реальності в суб'єктивності. Проте не лише неklasичні філософські міркування, а й світоглядні труднощі, породжені становленням релятивістської фізики і квантової теорії спонукали до переосмислення самої природи суб'єкт-об'єктної взаємодії та визнання конструктивної ролі суб'єкта пізнання. Некласичний тип раціональності характеризується передусім увагою до суб'єктивних аспектів наукового пізнання, що неминуче веде до рефлексії соціокультурно-ціннісної зумовленості пізнавального потенціалу живого, історично конкретного, залежного від рівня розвитку і нових інтелектуальних викликів (не абстрактного, трансцендентального) суб'єкта.

У неklasичному типі науки, як уже було сказано, домінує друга константа людиномірності – соціокультурна зумовленість, яку змушені враховувати не лише філософи, предстаники гуманітарного знання, а й науковці-природничники. Без визнання та прийняття цієї тези було б абсолютно неможливим утвердження в науці постklasичної методологічної парадигми, яка відкрила своєрідну нішу для становлення соціально-гуманітарних наук. Понад те, не випадково саме в цей період формується цілий філософський напрям – філософська антропологія. Після геніальних антропологічних прозрінь І.Канта, внаслідок активного поширення філософського ідеалізму настав занепад антропоцентризму. Проте він знову поступово відродився у працях Фюєрбаха, Маркса, К'єркегора, Шелера, Плеснера, Касієра, Хенстенберга, Ландмана, Гелена й інших відомих мислителів.

Про те, що соціокультурна зумовленість наукового пізнання мала місце і в класичній науці стало зрозуміло лише тоді, коли ця друга (за нашою класифікацією) константа людиномірності стала предметом осмислення та гносеологічного виправдання. З'ясувалося, що засади наукового природознавства формувались у контексті ранніх буржуазних революцій, формування нового розуміння місця людини у природі, соціального статусу пізнання, критеріїв істинності тощо. Відтак у XIX ст. становлення дисциплінарного природознавства стимулювалося зростанням виробничої ролі науки, перетворенням знання на товар, який приносить прибуток, формуванням прикладних інженерно-технічних наук, які пов'язували науку з виробництвом і т.ін. Але тільки з утвердженням неklasичної парадигми наукового знання соціокультурна зумовленість (друга константа людиномірності) виявила свою безпосередню детермінуючу силу. На думку В.Стьопіна, перехід від класичного до неklasичного природознавства був підготовлений зміною структур духовного виробництва, кризою світоглядних основ класичного раціоналізму, формуванням у різних сферах духовної культури нового розуміння раціональності, коли свідомість, осягаючи дієність, постійно нашоухується на ситуації своєї зануреності в саму цю пізнавану дійсність, відчуваючи свою залежність від соціальних обставин, які багато в чому визначають настанови пізнання, його ціннісні та цільові орієнтації тощо [див.: 5, с.164]. Все це зумовило не тільки закономірну зміну класичної науки неklasичною, а й створило передумови для переходу на нову, постнеklasичну стадію розвитку науки та її методологічної самосвідомості.

Описуючи новітню, постнеklasичну науку, В.Стьопін однією з найістотніших її характерних ознак, окрім постійної включеності суб'єктивної діяльності в «тіло знання», називає співвіднесеність характеру отримуваних знань про об'єкт не тільки з особливостями засобів і операцій діяльності суб'єкта пізнання, а й з її ціннісно цільовими структурами. «Під час вивчення «людиновимірних» об'єктів, – пише він, – пошук істини виявляється пов'язаним з визначенням стратегії та можливих напрямів практичного перетворення такого об'єкта, що безпосередньо зачіпає гуманістичні цінності. У цьому зв'язку трансформується ідеал «ціннісно нейтрального дослідження». Об'єктивно істинне пояснення й опис стосовно «людиновимірних» об'єктів припускає і навіть передбачає включення аксіологічних чинників до складу пояснюючих тверджень» [там само, с.166].

Аксіологічна релевантність є третьою важливою константою людиномірності наукового знання, що стала домінуючою на етапі постнеklasичного парадигмального зрушення. На попередніх етапах акцент у розумінні людиномірної природи суб'єкт-об'єктної взаємодії було перенесено з однієї бінарної опозиції на іншу, що відбувалося в процесі становлення постklasичної філософії та неklasичної науки. Якщо скористатися гегелівською діалектичною тріадою «теза-антитеза-синтез», відбулося своєрідне повернення (на новому рівні) до об'єкта, проте такого, що включає в якості невід'ємного елемента саму людину, суб'єкта пізнання, що стає людиномірним у прямому значенні цього слова. Звідси – нове суб'єкт-суб'єктне розуміння пізнавальної взаємодії.

Формування постнеklasичної раціональності (остання третина XX ст. – початок XXI ст.) відзначається послідовним утвердженням ідей антропоцентризму в методологічній самосвідомості науки. Постнеklasична парадигма, ґрунтуючись на ідеї єдності природничонаукового, гуманітарно-наукового та науково-технічного знання, тяжіє до пізнання складних людиномірних систем, які здатні до саморозвитку. Суть і специфіку сучасних стратегій наукового пізнання неможливо осмислити виключно в межах суб'єкт-об'єктної взаємодії та соціокультурної детермінованості. В структурі наукової аргументації та в процедурах конституювання наукових істин неминуче присутній аксіологічний аспект.

Наукова діяльність у постнеklasичну добу глибоко вплетена в структуру соціуму, будь-яке наукове дослідження, незалежно від його первинних цілей та мотивів, позначається на житті суспільства. Наукове

пізнання більше не може мислитися поза духовністю, моральними та іншими ціннісними вимірами. Очевидно, що постнекласична наука є ціннісно релевантною (третя антропологічна константа), а її самовияв актуалізує світоглядний потенціал антропоцентризму в сучасній науковій картині світу. Антропологічна орієнтація науки перестає бути неявною стосовно мети і стратегій наукового пізнання, перетворюючись на методологічний регулятив.

Висновки. Отже, людиномірність є важливою характеристикою науки. Феномен антропологізації раціонального знання про світ і місце в ньому людини пронизує всю історію філософської та наукової думки. Антропоцентризм у тісному взаємозв'язку з космоцентризмом і теоцентризмом є найважливішою світоглядною настановою, що завжди впливала і на динаміку наукових парадигм. У контексті цієї проблеми вельми актуальним є дослідження констант людиномірності, що дозволяють експлікувати певні закономірності розвитку науки та її методологічної самосвідомості. Такими константами є суб'єкт-об'єктна когерентність, соціокультурна зумовленість, а також аксіологічна релевантність, які на кожному з історичних етапів еволюції науки як особливого виду діяльності, соціокультурного феномену та компоненти аксіосфери детермінують її когнітивний потенціал, але при цьому та чи та константа дістає пріоритетне значення, чим і визначаються специфічні риси класичної, некласичної та постнекласичної науки.

Література

1. Визгин В.П. Кризис проекта модерна и новый антропотеокоσμический союз / В.П. Визгин // Философия науки. Вып. 8: Синергетика человекомерной реальности / РАН. Ин-т философии; Отв. ред.: В.И. Аршинов, Л.П. Киященко, П.Д. Тищенко. — М.: ИФ РАН, 2002. — С.176-199.
2. Марсель Г. К трагической мудрости и за ее пределы // Проблема человека в западной философии: Переводы / Сост. и послесл. П.С. Гуревича; Общ. ред. Ю.Н. Попова. М.: Прогресс, 1988. — С.404-419.
3. Никитин Е.П. Об одной тенденции в развитии философии / Е.П. Никитин // Вопросы философии, 2001. — № 10. — С.88-98.
4. Никишина Т.Г. Проблема человека в парадигме западного антропоцентризма. Автореф. дисс. ... канд. филос. наук. 09.00.13. — Ростов-на-Дону, 2009.
5. Степин В.С. От классической к постнеклассической науке (изменение оснований и ценностных ориентаций) / В.С. Степин // Ценностные аспекты развития науки / В.П. Визгин, М.Б. Туровский, Л.Б. Баженов и др. — М.: Наука, 1990. — С.152-166.

Summary

Marchuk Mykhajlo, Skakun Igor. The Constants of Human-Dimensional Scientific Knowledge. *The main constants of human-dimensional scientific knowledge are studied in the context of the problem of anthropocentrism. The authors disclose heuristic importance of the constants in the historic reconstruction of the paradigms' dynamic and qualitative changes in the process of modification of scientific rationality. It is found out that the main constants of human-dimensional scientific knowledge are coherence of subject and object, socio-cultural dependency, axiological relevance. These constants determine the cognitive potential of the science as a kind of human activity, and socio-cultural phenomenon, and component of axiosphere on the every historical stage of its evolution. However each of the constants gets the prior meaning on the concrete stage and because of it the specific features of classical, non-classical and post-non-classical science modify.* **Keywords:** antropologization, anthropocentrism, epistemology, constants of human-dimensionality, human, methodology, science, scientific world picture, object, subject, philosophy of science.